

ETT LIV PÅ SKUGGSIDAN

EN KULTURHISTORIA från 1920-talet.

Med den här levnadsteckningen vill jag återberätta det som talades om fiskaren, tjärbrännaren, vägglusuppfödaren, eremiten och särlingen Koje-Svensson.

Han var redan under 1920-talet en av Ragundabygdens absolut mest bortglömda och i grunden mest okända person.

Det som i den här berättelsen läggs honom och hans familj till last är sålunda till största delen byggt på tidens muntliga hörsägnar och hans egna ord. Själv har jag även minnen av honom, men mer härom senare.

Så gott som hela sitt vuxna liv bodde han i en skogskoja. Det var också av den anledningen han blev mannen utan förnamn och alltid kallades Koje-Svensson. Under mina barnår på 1920-talet, tyckte jag att Koje-Svensson redan då var en gammal man, som enligt min bedömning i alla fall var mycket äldre än mina föräldrar. Detta innebar att han borde vara född omkring mitten på 1800-talet.

Då jag började rycka i tätarna kring hans person insåg jag, att jag måste ge honom ett perspektiv bakåt genom att först berätta vad jag hört om hans föräldrar.

Fadern var nämligen något så fint som färjkarl, ett yrke som han skickligt kombinerade med hembrännarens.

Över Bomsundet väster om Krångede, fanns under 1800-talet en lindragen färja över Indalsälven. Den var den tidens enda förbindelse mellan byarna och skogslandet på ömse sidor om älven fram till 1890 då bron i Stugun byggdes.

Koje-Svenssons far ansvarade för färjan och såg till att de vägfarande kom över sundet. Färjan var inte större än att häst och vagn nätt och jämt fick plats på däck. Kuskarna fick hjälpa till att dra veven på linsfelet, för så vitt de inte måste hålla hårt i tömmarna och hindra hästen från att i rädsla hoppa över bord. Den uppgiften ingick i priset även för alla andra passagerare som skulle över sundet.

Naturligtvis var trafiken inte så tät på 1800-talets vägnät, och inkomsten som färjkarl blev också därefter. Men nöden är uppfinningarnas moder, som det heter, och familjen skaffade sej ett mer lönande extraknäck.

Koje-Svenssons mor kokade karameller och sålde till de vägfarande, och ibland gjorde hon utflykter till grannbyarna på båda sidor om älven och sålde sina karameller i gårdarna där.

Fadern kokade brännvin och sålde till alla behövande, och dom var många. Noga och omsorgsfull om slutprodukten som han alltid var, smakade han ofta av sina kok tillsammans med dom som skulle över sundet. Det var kanske inte att förvåna sej över om han därför behövde hjälp med att dra veven på linspelet varje gång färjan skulle dras i strömdraget över sundet.

Sådan var alltså Koje-Svenssons barndomsmiljö. Att fiska var i stort sett det enda han kunde och gillade att göra. Att fiska blev därför hans livsuppgift då det blev han som skulle skaffa fisk till hushållet. Detta fortsatte så länge han bodde kvar hemma, och därefter i stort sett livet ut.

Som för alla jordens söner blev stugan en dag för trång även för honom, och han packade mesen med sina få och viktigaste ägodelar och gav sej av på vandring hemifrån.

Sex mil längre ner efter älven stannade han upp. Han hade hört berättas, att sjöarna och tjärnarna här nere hade förbindelse med älven genom åar och bäckar och var rika på fisk.

Han slog sig ner inne i Mansjöns strandskog mellan Håsjö och Ragunda. Där byggde han en tillfällig riskoja att bo i den första tiden. Dagsbehovet av mat tog han ur sjön och bäckarna, och han åt fisken glödsteckt och osaltad enbart med fingrarna. Efter ett par veckor när han hade installerat sig i riskojan, gav han sig ner till byn på andra sidan berget för att försöka sälja lite nyfångad fisk.

All vår början bliver svår, heter ett gammalt talesätt, och det gällde i högsta grad för Koje-Svensson. Han saknade från början alla nödvändiga husgeråd och hade därför inget att frakta fisken i. För ett naturbarn var väl det inget att oroa sig för. Han trädde upp fisken på en grenklyka och bar den helt enkelt i handen.

Det var, enligt hans egen berättelse, inte svårt att sälja fångsten, eftersom det var mitt under höskörden och folket hade ont om egen fisketid. Han återvände hem på kvällen efter ett besök hos byhandlaren med en påse salt och en stekpanna under armen.

Det var så det började en gång för Koje-Svensson, som han själv har berättat det, och det dröjde månader innan han ens hade en tallrik att äta på.

- Jag åt direkt ur stekpannan med slidkniven som bestick den första tiden, sa han, och det gick bra det också. Jag hade större behov av att skaffa yxa och såg än en tallrik.

Ja, nog så sant! Koje-Svensson var född till att bli eremit, och han levde sitt eremitliv livet ut. Att yxa och såg, förutom salt och stekpanna, var hans första behov var naturligt och förståeligt.

Riskojan vid Mansjön var bara ett tillfälligt tak över huvudet. Hans första arbetsuppgift innan vintern kom, blev att bygga en stabilare koja att bo i. Han lånade korp och spade av en av sina kunder i närmsta by, och satte igång att gräva ut en lämplig plats i sluttningen lite högre upp i skogen en bit från riskojan. Han berättade själv, att han utan att be om lov, högg ner lämpliga träd som han kunde timra upp väggar och tak av. Sedan klädde han utsidan på tre sidor och taket med näver och fyllde igen mot väggarna med jord och grus. På taket lade han ett tjockt lager grästörv. Många dagsverken under den första tiden gick åt, och många vändor till byarna med grenklykan fylld av fisk gick också åt, men kojans blev färdig i tid och vinteridet blev både varmt och gott, enligt hans egen utsago.

Det har nu gått något mer än 100 år sen det här hände för hans del, och man kan idag bara med fantasins hjälp förstå hur utblottade människor med från början helt tomma händer förr i tiden kunde överleva. Men det gick, för det måste ju gå. Hur gick det sedan för honom efter de första kampåren?

Joo då, Koje-Svensson levde vidare i sin koja som den ensamme eremiten i skogen. Han blev fort känd och accepterad av både bönder och andra boende i byarna.

Eftersom han redan bodde i skogen, blev han anlitad under vintrarna av bönderna som medhjälpare vid tjärbränning och kolning.

Fisket och fiskförsäljningen övergav han aldrig. På 1930- talet besökte jag och min syster honom vid ett par tillfällen för att köpa fisk åt våra föräldrar. Han bodde då kvar i samma strandskog intill Mansjön, men numera i en liten timrad stuga

med vägglöss som sällskap. Den ursprungliga kojans fanns kvar strax bredvid, men den var då inredd för att röka fisk i. Han var de åren emellertid för sliten och orkeslös för att ambulera som fiskhandlare.

Mitt sista personliga minne av Koje-Svensson är från vintern 1934. Han kom dragande på en kälke lastad med ett par lådor djupfrysta Norsk jättefetsill av den typ och storlek som numera påstås vara helt utfiskad.

1936 blev Koje-Svensson intagen på kommunens fattighus i Kullsta, som då blivit upphöjd i rang och värdighet till ålderdomshem. Där kunde han i lugn och ro avsluta sitt emeritliv utan metspö och maskburk.

Koje-Svensson är bara en av tusenden i vår långa kulturella och sociala historia som aldrig fått sin livsrana nertecknad. Orsakerna kan diskuteras, men de avvikande har aldrig fått ta plats i samhällshistorien, även om också dom haft sin betydelse i den stora gemenskapen.

© Göte Ingelman 2011

Bildmakare: Bo Hansson